บทสนทนาเชิงปรัชญาของดิเดอโรต์
Diderot's Philosophical Dialogue

จินตนา ดำรงค์เลิศ
Chintana Damronglerd

บทคัดย่อ

บทสนทนาเชิงปรัชญาของดิเดอโรต์เรื่อง ***Le Neveu de Rameau*** ***(หลานชายของราโม)*** เป็นบทสนทนาระหว่างนักดนตรีฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม กับนักปรัชญาดิเดอโรต์ เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้คนร่วมสมัยและหัวข้อนามธรรมต่างๆ อาทิเช่น อัจฉริยบุคคลกับสังคม การศึกษาของสตรี ความสุข การยกยอปอปั้น การอบรมสั่งสอนบุตร การสนทนาแสดงให้เห็นถึงการโต้แย้งที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้ระหว่างแนวความคิดเสรีแบบสุดโต่งกับแนวคิดแบบอุดมคติ ดิเดอโรต์เขียนงานเรื่องนี้ในแนวเสียดสียั่วล้อและประสบความสำเร็จอย่างงดงาม

Abstract

Le Neveu de Rameau (Rameau's Nephew) is Diderot's philosophical dialogue between the musician, Jean-François Rameau, and the philosopher, Diderot, relating to both contemporary views on people's behaviour and also abstract subjects such as genius and society, female education, happiness, flattery, childrens' education. The dialogue illustrates an uncompromising conflict between cynism and idealism. The writing style is satirical and has been widely appreciated.

บทสนทนาเชิงปรัชญา (dialogue philosophique) ของดิเดอโรต์[1] ที่จะกล่าวถึงในบทความนี้ได้รับการตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1823 หลังจากมรณกรรมของผู้เขียนแล้วภายใต้ชื่อเรื่องว่า ***Le Neveu de Rameau (หลานชายของราโม)*** และเมื่อมีการเผยแพร่ผลงานออกไปแล้ว ปรากฏว่าได้รับการชื่นชมอย่างมากว่าเป็นบทสนทนาเชิงปรัชญาชั้นเลิศ นักเขียนที่สอดแทรกปรัชญาลงไปในงานเขียนอีกท่านหนึ่งของฝรั่งเศสในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีคือ วอลแตร์ (Voltaire)

ชื่อ**ราโม**ที่กล่าวถึงในบทสนทนาเรื่องนี้หมายถึงฌอง-ฟิลิป ราโม (Jean - Philippe Rameau) เป็นนักดนตรีผู้มีชื่อเสียงโด่งดังที่สุดคนหนึ่งของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ.1683-1764 ส่วนตัวหลานชายของราโมซึ่งปรากฏในเรื่อง ***Le Neveu de Rameau*** คือ ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม (Jean-François Rameau) มีอาชีพเป็นนักดนตรีเช่นกัน แต่ไม่ประสบความสำเร็จมีชื่อเสียงมากมายเท่าผู้เป็นลุง ดิเดอโรต์ได้วางให้หลานชายของราโมเป็นคู่สนทนาคนสำคัญในเรื่องโดยเรียกขานว่า "เขา" (LUI) ส่วนตัวดิเดอโรต์เองเป็นผู้เล่าเรื่อง เป็นนักปรัชญา เรียกตนเองในเรื่องว่า "ฉัน" (MOI) ตัวบทของหนังสือเรื่องนี้มีลักษณะเป็นบทสนทนาเสียส่วนใหญ่ มีการบรรยายสลับบ้างเล็กน้อยโดยผ่านสายตาของนักปรัชญาหรือ "ฉัน" ดิเดอโรต์จึงทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ประพันธ์ (auteur) และตัวละคร (acteur) บทสนทนาระหว่าง "เขา" กับ "ฉัน" เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเชิงปรัชญาเกี่ยวกับเรื่องราวของผู้คนร่วมสมัยและหัวข้อนามธรรม อาทิ อัจฉริยบุคคลกับสังคม การศึกษาของสตรี ความสุข การยกยอปอปั้น คนทำชั่วแต่กลับได้ดี การอบรมสั่งสอนบุตร ดิเดอโรต์ได้สอดแทรกความคิดเชิงปรัชญาและบรรยายภาพล้อสังคมร่วมสมัยของเขาไว้ในผลงานเรื่องนี้ไว้อย่างชาญฉลาดและแหลมคม เนื่องจากงานเขียนอยู่ในรูปของบทสนทนาอยู่แล้ว จึงมีผู้นำมาดัดแปลงเป็นละครในเวลาต่อมา

สาระของบทสนทนาเชิงปรัชญาเรื่อง ***หลานชายของราโม*** เป็นไปในทางเสียดสี (satire) สังคมร่วมสมัย ดิเดอโรต์ได้นำข้อเท็จจริงร่วมสมัยมาเขียนตามแบบนักเขียนฝีปากกล้าในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยส่วนตัวแล้วเขามีความชื่นชอบนักเขียนแนวเสียดสีเป็นอย่างมาก และเมื่อเขาลงมือเขียนวรรณกรรมในแนวนี้เอง ก็ปรากฏว่าเขาประสบความสำเร็จอย่างงดงาม กาซ็อต (Cazotte) ผู้มีชีวิตร่วมสมัยกับดิเดอโรต์ชื่นชมดิเดอโรต์ว่าเป็นนักปรัชญาที่สามารถนำความคิดทางปรัชญาของตนมาเผยแพร่ในรูปวรรณคดีได้อย่างดียิ่ง เขากล่าวว่า

> *"ดิเดอโรต์สามารถเขย่าสังคมให้สั่นสะเทือน เขาทำให้ผู้คนยอมรับ*
> *หรือไม่ก็ตำหนิเขา เขาทำให้ความจริงปรากฏออกมา"*[2]

แนวการเขียนเชิงเสียดสีของดิเดอโรต์แสดงผ่านบทสนทนาระหว่างตัวละครทั้งสองเมื่อพวกเขาถกเถียงกันถึงการเลือกปรัชญาในการดำรงชีวิต เรื่องของศีลธรรมส่วนบุคคล และศีลธรรมของสังคม การเสียดสีนี้

---

[1] เดอนีส์ ดิเดอโรต์ (Denis Diderot) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ.1713-1784 เป็นที่รู้จักของคนส่วนใหญ่ในฐานะผู้อำนวยการจัดทำสารานุกรมชุดแรกของฝรั่งเศส

[2] Jean VARLOOT. "Diderot dialoguiste." In ***Le Neveu de Rameau***. Paris : Editions sociales, 1972, p.9.

บางครั้งแสดงออกเป็นภาพล้อและมุขตลกที่รุนแรงตามแบบฉบับที่พบในสุขนาฏกรรมของโมลิแยร์ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17 การสนทนาเปิดฉากขึ้นที่ร้านกาแฟลาเรจองซ์ (La Régence) ซึ่งตัวละครนักปรัชญาหรือ "ฉัน" ชอบมานั่งดูคนเล่นหมากรุก นักเล่นหมากรุกเก่งๆ ชอบมาประลองสมองกันที่ร้านกาแฟแห่งนี้ ดิเดอโรต์บรรยายถึงหลานของราโมว่า

> *"เขาเข้ามาทักทายผม ... อ้าว คุณนักปราชญ์ คุณมาทำอะไรอยู่ท่ามกลาง คนเกียจคร้านเหล่านี้ มาเสียเวลาโขกหมากรุกกับพวกเขาเหมือนกันรึ"*
>
> (***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 92)

หลังจากนั้นบุคคลทั้งสองก็นั่งจิบกาแฟสนทนากัน เป็นการเริ่มบทสนทนาเชิงปรัชญา ตัวอย่างหัวข้อการสนทนาและสาระสำคัญมีดังนี้

อัจฉริยบุคคลกับสังคม

ในช่วงแรกหัวข้อการสนทนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับ **อัจฉริยบุคคลกับสังคม** ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม เล่าให้นักปรัชญาฟังถึงลุงของเขาผู้ได้ชื่อว่าเป็นนักดนตรีอัจฉริยะว่า

> *"...เขาก็เป็นนักปรัชญาตามแบบฉบับนั่นแหละครับ กล่าวคือเขานึกถึงแต่ตัวเขาเอง คนอื่นไม่มีความสำคัญ ลูกสาวและภรรยาของเขาจะตายเมื่อไหร่ เขาก็ไม่ใส่ใจ (...) พวกอัจฉริยบุคคลนี้ ต่างก็เอาดีอยู่เรื่องเดียว นอกเหนือจากเรื่องที่พวกเขาเชี่ยวชาญแล้ว พวกเขาไม่เอาไหนเลย พวกเขาไม่รู้จักหน้าที่ของพลเมือง ของการเป็นพ่อ แม่ พี่ ผู้ปกครอง หรือการเป็นเพื่อน (...) ถ้าผมรู้เรื่องประวัติศาสตร์ดีละก็ ผมจะชี้ให้คุณเห็นว่าความชั่วร้ายได้มาสู่โลกนี้ก็เพราะมนุษย์อัจฉริยะเพียงไม่กี่คนนี่แหละ..."*
>
> (***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 94)

จากตัวอย่างคำพูดของฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม ที่ยกมานี้ จะเห็นว่าเขาเป็นคนก้าวร้าว พูดจาโผงผาง ดิเดอโรต์ได้วาดภาพหลานชายของราโมให้เป็นผู้สื่อความคิดแนวเสรีสุดโต่งแบบพวกซีนิก (cynic) ดิเดอโรต์เองเคยอธิบายถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งเรียกกันว่า "ศตวรรษแห่งแสงสว่าง (Siècle des Lumières)" ว่ามีความคิดหลักคือเรื่อง "เสรีภาพ"[1] หลานชายของราโมซึ่งมีชีวิตจริงอยู่ในสมัยนั้นสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเสรีสุดโต่งทั้งในพฤติกรรมส่วนตัวและทัศนคติของเขาต่อผู้อื่นและสังคม เขาใช้ชีวิตเตร็ดเตร่อยู่ตามร้านกาแฟและไม่ใส่ใจที่จะพัฒนาศักยภาพทางดนตรีของเขาให้รุ่งเรืองดังผู้เป็นลุง เมื่อสังคมยกย่องลุงเขาว่าเป็นอัจฉริยะทางด้านดนตรี เขากลับแสดงความคิดต่อต้านพฤติกรรมส่วนตัวของผู้เป็นลุงอย่างรุนแรงว่าไม่สนใจครอบครัวและเพื่อนฝูง หมกมุ่นอยู่เฉพาะกับตนเอง จากเรื่องราวพฤติกรรมของผู้เป็นลุง ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม สรุปว่า

---

[1] Ibid., p. 13.

"...พวกอัจฉริยบุคคลนี้น่ารังเกียจเสียจริง ถ้าเด็กเกิดใหม่คนไหน มีลักษณะอัจฉริยะให้เห็นบนหน้าผากละก็ ควรจะอัดจมูกให้ขาดใจตาย หรือไม่ก็เอาถ่วงน้ำเสีย"

(***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 95)

บทพูดของ "เขา" หรือ หลานชายของราโม จะมีความยาวมาก ในขณะที่บทพูดของ "ฉัน" คือ นักปรัชญาหรือดิเดอโรต์นั้นจะค่อนข้างสั้น ดิเดอโรต์วาดภาพให้หลานชายของราโมเป็นคนพูดมาก มีความคิดในทางลบและมักด่วนสรุป ส่วนนักปรัชญานั้นเป็นบุคคลที่มีสามัญสำนึกดี ใจเย็นมากพอที่จะรับฟังคำพูดของคู่สนทนาก่อน แล้วจึงค่อยๆ ซักถามชี้นำให้คู่สนทนาเห็นสภาพความสับสนในระบบความคิดของตนเอง ผ่อนคลายความยุ่งเหยิงให้กระจ่างชัดขึ้น ในความเป็นจริง ตัวของดิเดอโรต์เองก็มีลักษณะเช่นนี้ ซึ่งทำให้เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นนักปรัชญาชั้นแนวหน้าในสมัยคริสต์ศตรรษที่ 18 ดิเดอโรต์เป็นนักคิดที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เป็นผู้ยึดมั่นในกฎหมาย และเป็นผู้ปกป้องศีลธรรมอันเข้มงวด งานเขียนเรื่อง ***หลานชายของราโม*** เป็นเสมือนการสำรวจทบทวนความคิดของเขาเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม คำพูดของฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม เปรียบประหนึ่งความคิดดั้งเดิมของเขาเมื่อครั้งเป็นหนุ่ม ส่วนคำพูดของนักปรัชญาเป็นเสมือนบททบทวนหรือข้ออธิบายความคิดในวัยหนุ่มว่าเดินมาถูกทางแล้วหรือยัง ดังนั้นบทสนทนาของตัวละครทั้งสองจึงเป็นภาพจำลองของผู้ประพันธ์นั่นเอง ผู้เขียนในที่นี้จึงทำหน้าที่เป็น "ผู้กำกับจิตสำนึก" (directeur de conscience) เขาจะนึกย้อนถึงสิ่งที่เขาเคยเชื่อว่าเป็นสัจธรรม ทำการวิจารณ์และประเมินตนเอง แสวงหาข้อยุติต่อสิ่งที่เคยเป็นข้อถกเถียงอยู่ในใจของตนเอง ดังเช่นในกรณีอัจฉริยบุคคล นักปรัชญาได้ตอบโต้หลานชายของราโมว่า

"แต่ผมสังเกตเห็นว่าคุณเองก็เสียใจอยู่ที่เป็นแค่คนธรรมดา (...) ผมเองก็เห็นด้วยกับคุณว่าพวกอัจฉริยบุคคลเป็นคนประหลาด เหมือนอย่างคำกล่าวที่ว่าไม่มีอัจฉริยะคนไหนที่ไม่มีเชื้อบ้าและดื้อดันทุรัง ผู้คนย่อมจะดูถูกยุคสมัยที่ไม่มีอัจฉริยบุคคล ประชาชนมักจะยกย่องอัจฉริยะที่ถือกำเนิดในหมู่ตน พวกเขาจะก่อสร้างอนุสาวรีย์ของอัจฉริยบุคคลและให้ความเคารพเสมือนเป็นผู้พิทักษ์มนุษยชาติ..."

(***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 96)

การศึกษาของสตรี

คู่สนทนาทั้งสองหันมาพูดถึงการศึกษาของสตรีเมื่อหลานชายของราโมถามถึงลูกสาวของนักปรัชญาซึ่งมีอายุ 8 ปี ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม ถามนักปรัชญาว่าจะสอนให้เธอเรียนรู้อะไรบ้าง การสนทนาโต้ตอบช่วงหนึ่งมีดังนี้

"ฉัน. - ถ้าผมสามารถทำได้ ผมจะสอนให้เขารู้จักใช้เหตุผล ซึ่งในบรรดาผู้ชายไม่ค่อยจะมี และยิ่งหายากในหมู่ผู้หญิง

เขา. - ก็น่าจะปล่อยให้ผู้หญิงเป็นคนไร้เหตุผลต่อไปตราบเท่าที่เธอ

ต้องการอันที่จริงเป็นผู้หญิงสวย มีอารมณ์ขัน เป็นคนเก๋ไก๋แล้วก็น่าจะพอ

ฉัน. - ธรรมชาติโหดร้ายกับผู้หญิงพอดูทีเดียว สร้างพวกเธอมาให้บอบบาง มีจิตใจอ่อนไหว และให้พวกเธอต้องเผชิญกับความยากลำบากในชีวิตเช่นเดียวกับคนที่ถูกสร้างมาให้แข็งแรง มีหัวใจแกร่งกล้า ถ้าผมทำได้นะ ผมจะสอนผู้หญิงให้อดทนกับความยากลำบากด้วยความกล้าหาญ"

(***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 115)

ในด้านวิชาการ นักปรัชญามีความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างมากจากหลานชายของราโม ดังบทสนทนาต่อไปนี้

"ฉัน. - ผมจะให้เขาเรียนวิชาไวยากรณ์ เทพนิยายวิทยา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เรียนวาดภาพเล็กน้อย และเรียนศีลธรรมมากๆ

เขา. - มันช่างง่ายเสียเหลือเกินที่ผมจะพิสูจน์ให้คุณเห็นถึงความไร้ประโยชน์ ของความรู้ทั้งหมดที่คุณพูดถึงในโลกอย่างที่เราอยู่นี่ผมว่าไม่ใช่แค่ไร้ประโยชน์นะ บางทีอาจเป็นอันตรายด้วยซ้ำ..."

(***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 116)

ความคิดของฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม เกี่ยวกับการศึกษาออกนอกลู่นอกทางไปจากระเบียบแบบแผนจนนักปรัชญาต้องร้องอุทานว่า "โอ คุณนี่บ้า บ้าอย่างมหันต์..." (***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 117)

ความสุข

หลานชายของราโมผู้ซึ่งดำเนินชีวิตเสรีอย่างสุดขั้ววิจารณ์นักปรัชญาว่ามองโลกในแง่ดีเกินไป นักปรัชญาเชื่อว่า *<<มนุษย์มีสิทธิที่จะมีความสุขเหมือนกันทุกคน>>* แต่ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม เห็นว่านักปรัชญามีความคิดที่แปลก เขากล่าวว่า

"เขา. - ...แต่ทว่าคุณธรรม ปรัชญา มีไว้สำหรับทุกคน ใครสามารถมีได้ก็มีไป ใครสามารถจะรักษาได้ก็รักษาไว้ คุณลองจินตนาการถึงโลกของนักปราชญ์ดูซี ผมว่ามันคงเป็นโลกที่น่าเศร้าสิ้นดีฟังนะสำหรับผม ขอให้ปรัชญาของซาโลมอนจงเจริญ ผมขอดื่มไวน์ดีๆ กินอาหารอร่อยๆ มีหญิงสาวสวยมากๆ มีเตียงนอนนุ่มๆ นอกเหนือจากนี้ ที่เหลือไม่สำคัญ"

(***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 125)

ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม กล่าวต่อไปว่าเขาไม่เชื่อในความรักชาติ ความกตัญญู ตำแหน่งในสังคม ฯลฯ เขาคิดว่า "ความอยากมีอยากเป็นคือความทุกข์" (หน้า 127) ความสุขของเขาจึงเกาะเกี่ยวอยู่กับความสุขทางกายแบบพวกซีนิกเท่านั้น

การยกยอปอปั้น

ใน ค.ศ.1766 ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม ได้ศึกษาวรรณกรรมบทละครของโมลิแยร์ หลังจากนั้นเขาได้เล่าให้เพื่อนคนหนึ่งฟังว่าเขาได้ข้อคิดจากงานเขียนของโมลิแยร์ว่า <<อะไรไม่สมควรพูด อะไรสมควรทำ>> ในบทสนทนาเชิงปรัชญาเรื่อง ***หลานชายของราโม*** ดิเดอโรต์ได้นำเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นมาเขียนเล่าอีกครั้งหนึ่ง นักปรัชญากล่าวว่าเมื่อเราอ่านงานเขียนของเธโอฟราสต์ (Théophraste) ลา บรุแยร์ (La Bruyère) และโมลิแยร์ เราแสวงหา <<*ความบันเทิงและคำสอน*>> (***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 145) และคำสอนที่เขาสรุปได้จากผลงานของนักเขียนเหล่านี้คือ <<การรู้จักหน้าที่ ความรักในคุณธรรม และความเกลียดชังต่อความชั่วร้าย>> (หน้า 145) หลานชายของราโมกล่าวตอบนักปรัชญาว่า

> "เขา. - *สำหรับผม ผมได้แนวทางว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรพูด เมื่อผมอ่านเรื่อง* ***คนตระหนี่ (L'Avare)*** *ผมได้คติว่า เจ้าจงตระหนี่ ถ้าเจ้าต้องการ แต่เจ้าต้องระวังอย่าพูดออกมาเหมือนคนตระหนี่ เมื่อผมอ่านเรื่อง* ***คนลวงโลก (Tartuffe)*** *ผมได้ข้อคิดว่า เจ้าเป็นคนลวงโลกได้ ถ้าเจ้าต้องการ แต่เจ้าอย่าพูดจาเหมือนคนลวงโลก เจ้าเก็บความชั่วร้ายที่เป็นประโยชน์ต่อเจ้าไว้ได้ แต่เจ้าอย่าพูดหรือแสดงออกมาให้คนเห็นทีเดียว ..."*
>
> (***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 145)

จากตัวละครของโมลิแยร์ หลานชายของราโมสรุปความคิดได้ว่า คนในสังคมนั้นล้วนตีหน้าเข้าหากัน พูดจาไม่ตรงกับใจจริง เขากล่าวในตอนหนึ่งว่า

> "เขา. - *เรากลืนคำโกหกที่ยกยอปอปั้นเราเข้าไปเต็มรัก แต่เราจิบความจริงได้ทีละหยด ทีละหยด เพราะความจริงมันขม..."*
>
> (***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 141)

ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม เล่าให้นักปรัชญาฟังว่าเมื่อเขาไปสอนดนตรีให้เด็กผู้หญิงที่บ้าน เขาก็ชมเชยเธอต่างๆ นานาเพื่อให้มารดาเธอพอใจ อาทิ เด็กผู้หญิงถอนสายบัวได้งดงาม และคงจะได้รับคำชมจากครูสอนบัลเลต์ของพระราชาเป็นแน่ถ้าหากเขาได้เห็น เขากล่าวว่าพวกขุนนางชั้นสูงและเศรษฐีล้วนชอบคำยกยอปอปั้นและให้รางวัลเขามาแล้วมากมาย อย่างไรก็ดี นักปรัชญาได้แสดงความเห็นในทางตรงกันข้ามกับหลานชายของราโมตั้งแต่เริ่มเรื่อง

"ฉัน. - ...ผมเชื่อว่าคำพูดโกหกอาจใช้ได้ในบางคราว แต่ย่อมไม่เป็นคุณในระยะยาว ตรงกันข้าม ความจริงย่อมเป็นคุณในระยะยาวอย่างแน่นอน ..."

(***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 96)

การอบรมสั่งสอนบุตร

ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม มองสังคมมนุษย์ว่าคือโรงเรียนของมนุษยชาติ (école d' humanité) เขาเรียนรู้ว่าเมื่อมนุษย์อยู่ในสภาพอุดมสมบูรณ์มีกินมีใช้ มนุษย์ก็จะไม่แสดงออกซึ่งความหิวโหยโหดร้าย เขาเปรียบมนุษย์เหมือนสุนัขจิ้งจอกและเสือว่าในยามที่อุดมสมบูรณ์ <<สุนัขจิ้งจอกก็ไม่อดโซ เสือก็ไม่ดุร้าย>> แต่เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นทุกข์ยาก มนุษย์ก็จะแสดงสัญชาตญาณดิบออกมา เขากล่าวว่า

"เขา. - ...ยามที่ผืนดินปกคลุมด้วยหิมะเป็นเวลานาน เราก็จะเขมือบกินซึ่งกันและกันเหมือนสุนัขจิ้งจอก หรือไม่ก็ฉีกทึ้งเนื้อกันเหมือนดังเสือ...เช่นเดียวกับการสังเวยสัตว์ใหญ่ มนุษย์เราต่างเข่นฆ่าผู้อื่น

ฉัน. - การที่คุณดูถูกความรู้และคุณธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ นับว่าคุณมีบทเรียนราคาแพง"

(***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 142-3)

เมื่อฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม มองว่าโลกโหดร้ายเช่นนี้ เขาจึงคิดว่าจะต้องสอนลูกเขาให้เอาตัวรอดได้ เขากล่าวกับนักปรัชญาว่า <<...บางทีสิ่งที่คนเรียกว่าชั่วร้ายอาจเป็นสิ่งที่ผมเรียกว่าความดี และสิ่งคุณเรียกว่าความดีอาจเป็นสิ่งที่ผมเรียกว่าความชั่วก็ได้>> (หน้า 146-7) จึงเห็นได้ว่าหลานชายของราโมมีความสับสนระหว่างสิ่งที่เป็นความดีกับความเลว เขาปฏิเสธความดีเนื่องจากเขาเห็นผู้คนในสังคมยึดถืออำนาจและเงินทอง (la force et l'or) เมื่อนักปรัชญาย้ำว่าเขาน่าจะปลูกฝังให้ลูกชายตระหนักถึงคุณค่าของดนตรีมากกว่าที่จะหมกมุ่นอยู่กับความฟอนเฟะของสังคม ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม แย้งว่า

"เขา. - ...เงินทองนี้คือทุกสิ่งทุกอย่างครับ ไม่มีเงินก็เหมือนกับไม่มีอะไรเลย แทนที่ผมจะอัดสมองเขาให้เต็มไปด้วยคติพจน์อันงดงามซึ่งเขาควรจะลืมไปได้เลย มิเช่นนั้นเขาจะจนกระจอกอยู่แค่นั้น ถ้าผมได้รับเหรียญทองคำ (เงินมีค่ามากสมัยนั้น) มาซึ่งผมก็ไม่ได้มาบ่อยนัก ผมก็จะไปนั่งตรงหน้าเขา หยิบเหรียญทองคำออกมา ผมจะทำท่าชื่นชมมันให้ลูกผมดู แล้วผมก็จะเหลือบตาขึ้นมองดูฟ้า ผมจะวางเหรียญทองคำนี้ลงไปตรงหน้าลูก ให้เขาได้ยินเสียงความสำคัญของเจ้าเหรียญอันศักดิ์สิทธิ์นี้ ผมจะชี้ให้เขาเห็นว่าเงินจะนำอะไรมาให้เรา

บ้าง เสื้อผ้าสวย หมวกใบงาม ขนมกรอบชั้นดี ต่อจากนั้น ผมก็จะเก็บเจ้าเหรียญทองคำใส่กระเป๋าเสื้อ ทำท่าเดินคอเชิด ยกชายกระเป๋าเสื้อขึ้นมาเคาะฟังเสียงเหรียญทองคำ ด้วยวิธีนี้ลูกผมก็จะเข้าใจดีว่า เป็นเพราะผมมีเงินตุงอยู่ในกระเป๋า เขาจึงเห็นผมเดินด้วยมาดมั่นใจเช่นนี้"

(***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 175-6)

นักปรัชญายืนยันว่าราโมควรจะให้การศึกษาด้านดนตรีแก่บุตรชายตนดีกว่า เขาไม่เห็นด้วยที่ราโมจะชักนำลูกให้เข้าไปรับใช้ใกล้ชิดผู้มีอำนาจ สนองความชั่วร้ายของบุคคลเหล่านั้น แต่ราโมยังคงยึดมั่นในความคิดของเขาเอง ดังบทสนทนาต่อไปนี้

"เขา. - *...ผมต้องการให้ลูกชายผมมีความสุข หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือมีเกียรติ มั่งคั่ง และมีอำนาจ (...)*

(...)

ฉัน. - *...แต่ก็มีคนประเภทเดียวกับผมที่ไม่เห็นว่าความรวยเป็นสิ่งที่มีค่ามากที่สุดในโลก คนประหลาดยังไงล่ะ*

เขา. - *ใช่ ประหลาดมาก*

(...)

การศึกษาที่ดีจะคืออะไรล่ะครับ ถ้าไม่ใช่การสั่งสอนที่นำไปสู่ความสุขสบายทั้งมวล โดยปราศจากภยันตรายและความยากลำบาก"

(***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 176-9)

หลานชายของราโมอธิบายว่าทำไมเขาถึงต้องการให้ลูกของเขาเป็นคนรวย ดังนี้

"เขา. - *...ผมมีชีวิตอยู่ในโลกใบนี้และจะยังคงอยู่ต่อไป แต่ถ้าธรรมชาติของมนุษย์ยังคงมีความหิว ผมมักจะพูดถึงความหิวเพราะมันเกิดขึ้นกับผมเสมอ ผมก็คิดว่ามันไม่ดีเลยนะที่เราจะไม่มีกินอยู่เรื่อยๆ (...) คนยากไร้นี่ ...เดินไม่เหมือนชาวบ้านหรอกนะครับ*

(...)

ผมต้องการเตียงนอนอย่างดี อาหารอร่อยๆ เสื้อผ้าหนาๆ ในฤดูหนาว เสื้อผ้าบางเบาในฤดูร้อน ผมต้องการพักผ่อน เงินและอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งผมปรารถนาจะได้สิ่งเหล่านี้มาโดยอาศัยความเมตตาจากผู้อื่นมากกว่าที่จะได้มาจากการ

ต้องทำงาน

ฉัน. - นี่ก็เป็นเพราะว่าคุณเป็นคนเกียจคร้าน คนตะกละ คนขี้ขลาด คนมีจิตใจหมกอยู่ใต้โคลนตม

เขา. - ผมคิดว่าได้บอกคุณไปแล้วนะ"

(***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 186, 190)

จากตัวอย่างบทสนทนาซึ่งตัดตอนมาแสดง จะเห็นว่ามีความเป็นไปได้อยู่มากที่ผู้อ่านจะมีความเห็นคล้อยตามหลานชายของราโมเนื่องจากเขาเก็บความคิดมาจากตัวอย่างพฤติกรรมของผู้คนในสังคมที่เขาพบอยู่ดาษดื่น แต่ดิเดอโรต์มิได้มีจุดประสงค์เช่นนั้น บทบาทของนักปรัชญาในเรื่องจึงมีความสำคัญยิ่ง เขาเป็นผู้ฟังที่ดีและอดทน และหลังจากไตร่ตรองแล้วเขาจึงตักเตือนให้ราโมตระหนักถึงคุณธรรมและอุดมคติ มากกว่าจะยึดติดกับความเป็นจริงที่เหลวแหลก นักปรัชญาเป็นผู้ที่แสดงให้เห็นว่าวิธีการคิดของราโมเป็นสิ่งอื้อฉาว เขาเป็นผู้ให้สติว่าเราไม่จำเป็นต้องยอมรับความต่ำทรามที่พบเห็นในสังคมเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ความคิดแบบหลานชายของราโมมิใช่ปรัชญา **อย่างไรก็ดี เราก็ไม่ควรละเลยความต่ำทรามของคน การยอมรับว่าสังคมมีความต่ำทรามย่อมนำไปสู่สังคมที่มีอุดมการณ์ได้**

บทละครใบ้ (pantomime)

ในงานเขียนเรื่อง ***Le Neveu de Rameau*** ***(หลานชายของราโม)*** ดิเดอโรต์ได้สอดแทรกบทละครใบ้ไว้เป็นช่วงๆ อยู่หลายตอน ทำให้งานเขียนเรื่องนี้ซึ่งเขาให้ชื่อเรื่องรองว่าเป็นวรรณกรรมแนวเสียดสียั่วล้อมีลักษณะดังกล่าวโดดเด่นขึ้นอย่างชัดเจน บทละครใบ้อยู่ในความสนใจของดิเดอโรต์มานานก่อนที่เขาจะเขียนเรื่อง ***Le Neveu de Rameau*** ดิเดอโรต์เล่าว่าเคยมีเพื่อนเก่าของฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม ซึ่งเป็นชายใบ้มานั่งดูเขาเล่นหมากรุกที่ร้านกาแฟ La Régence เขารู้สึกประทับใจในสีหน้าท่าทางของคนใบ้ผู้นี้ว่าแสดงความรู้สึกเก่งมาก การที่ผู้ชายคนหนึ่งไม่สามารถใช้เสียงของตนเองได้ทำให้เขาแสดงออกโดยการใช้สีหน้าท่าทางอย่างมีพลัง

ถึงแม้ว่าเรื่อง ***Le Neveu de Rameau*** จะเป็นบทสนทนาเชิงปรัชญา แต่ดิเดอโรต์ก็ไม่เผลอใช้วิธีการเขียนที่หยิบยกหลักปรัชญามาใส่บทสนทนาของตัวละครอย่างหนักหน่วงมากเกินไป เขาได้แสดงให้ประจักษ์ถึงความฉลาดแยบยลในฐานะนักเขียนโดยทำให้บทสนทนาระหว่างฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม กับนักปรัชญามีท่วงทำนองตอบสนองกันอย่างเป็นธรรมชาติ บทสนทนาแสดงถึงความประสงค์ของบุคคลทั้งสองที่จะเข้าร่วมเสวนาในหัวข้อต่างๆ อย่างจริงใจ มีการโยนลูกกลับไปมา และเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนแต้มก็จะแสดงการยอมรับแต่โดยดี จังหวะของการสนทนาบางครั้งเร่งรีบ รวดเร็ว บางครั้งห้วนสั้น บางครั้งผ่อนคลายเหมือนจะหยุดพักการสนทนาสักครู่ การตั้งคำถามต่อคู่สนทนามีจุดประสงค์เพื่อไต่ถามแสดงความอยากรู้จริงๆ แต่บางครั้งก็เป็นการเสแสร้งแสดงความประหลาดใจ เนื่องจากงานเขียนเป็นบทสนทนาที่แสดงความคิดเห็นของบุคคลสองคนซึ่งมีโลกทัศน์ที่แตกต่างกันอย่างมาก ในภาพรวมลีลาการเขียนจึงเป็นแบบการโจมตีและการแย้งกลับ ทำให้รู้สึกประหนึ่งว่าเกิดการปะทะทั้งทางความคิดและวาจาระหว่างคู่สนทนาซึ่งต่างก็มีบุคลิกแข็งกร้าว และในห้วงเวลานี้เองที่ดิเดอโรต์ได้นำบทละครใบ้เข้ามาแทรกเพื่อสกัดมิให้อารมณ์ของคนใดคนหนึ่งเกิดปะทุระเบิดขึ้น เป็นการ

ปรับเปลี่ยนน้ำเสียงของการสนทนา ด้วยเหตุที่บทละครใบ้เป็นการแสดงสีหน้าท่าทางยั่วล้อ ความตึงเครียดของความขัดแย้งจึงจะค่อยๆ ผ่อนคลายลงและเปิดโอกาสให้คู่สนทนาเปลี่ยนหัวข้อเรื่องที่พูดจากันต่อไป ในแง่นี้บทละครใบ้นับว่าเป็นวิธีการสนทนาแบบหนึ่ง ดิเดอโรต์ได้จัดลำดับบทละครใบ้เข้ามาสลับกับบทสนทนาเชิงปรัชญาได้อย่างเหมาะสมยิ่ง ตัวอย่างเช่น ฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม เล่าให้นักปรัชญาฟังถึงความขัดแย้งของเขากับนายจ้างหญิงจนเขาทิ้งงานมา นักปรัชญาเห็นว่าราโมควรกลับไปขอโทษเธอ ราโมไม่เห็นด้วยจึงทำท่าละครใบ้ล้อเลียนคำพูดแนะนำของนักปรัชญา ดิเดอโรต์บรรยายว่า

> *"สิ่งที่น่าขันก็คือ ขณะที่ผมพูด เขาก็ทำท่าละครใบ้ล้อเลียน เขาโน้มตัวลงต่ำ ก้มหน้าลงจบดิน ทำท่าเอามือทั้งสองข้างจับปลายรองเท้าแตะข้างหนึ่งไว้ ร่ำไห้ สะอึกสะอื้น..."*
>
> (***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 106)

ละครใบ้มีประโยชน์ในการเสียดสียั่วล้อพฤติกรรมของบุคคลที่ราโมไม่ชอบหรือต้องการจะวิพากษ์วิจารณ์ ในบางครั้งราโมทำท่าละครใบ้เมื่อเขาเกิดความคับแค้นขมขื่นใจในโชคชะตาของตนเอง เช่นเมื่อเปรียบเทียบตัวเขาเองกับผู้เป็นลุงซึ่งประกอบอาชีพเดียวกัน แต่ตัวเขาเองกลับไม่ประสบความสำเร็จเท่าผู้เป็นลุง เขาทำท่าล้อเลียนนักไวโอลินชาวอิตาเลียนโลคาเทลลี (Locatelli) ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังและมีชีวิตอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 17

> *"... แขนขวาของเขาเลียนความเคลื่อนไหวของไม้สีไวโอลิน มือซ้ายและนิ้วทำท่าเหมือนเคลื่อนไหวไปตามตัวไวโอลิน (...) เขาใช้เท้าเคาะจังหวะสั่นศีรษะ เท้า มือ และลำตัว (...) ใบหน้าของเขาเสมือนตกอยู่ในภวังค์..."*
>
> (***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 111-2)

ถึงแม้ว่านักปรัชญาและฌอง-ฟรองซัวส์ ราโม จะมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน แต่ทั้งสองก็มีความพึงพอใจที่ได้พบกัน สนทนากัน บทสนทนาแสดงให้เห็นถึงความเป็นอิสระของคู่สนทนา หัวข้อของการสนทนาจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ โดยที่ไม่มีใครต้องการเป็นผู้ชนะ บางเรื่องก็คุยกันยาว บางเรื่องก็สั้น บางครั้งก็วกกลับไปกลับมา หลานชายของราโมจะเป็นผู้เร่งเร้ากระตุ้นการสนทนา เป็นผู้ที่พูดมากกว่าคิด แสดงออกถึงอารมณ์อันหลากหลาย ทั้งก้าวร้าว ประชดประชัน ตลก เอาการเอางาน เศร้าสร้อย ส่วนตัวนักปรัชญาจะพูดน้อยจนดูเหมือนไม่ได้พูดทุกสิ่งที่เขาคิด แต่ก็ไม่ย่อท้อที่จะชักจูงใจให้ราโมหันมาพิจารณาโลกในแง่อุดมคติ โลกของความดี ความบริสุทธิ์ การสนทนายุติลงโดยไม่มีใครเปลี่ยนใจใครได้ ต่างคนต่างแยกย้ายกันไปปฏิบัติภารกิจของตนเอง ดิเดอโรต์เขียนตอนจบว่า

> "เขา. - ...ลาก่อนครับ ท่านนักปราชญ์ เห็นไหมล่ะว่าผมยังเป็นคนเดิม
>
> ผม. - นับว่าเป็นเคราะห์กรรมที่เป็นเช่นนั้น
>
> เขา. - เคราะห์กรรมนี้คงจะอยู่กับผมไปอีกสักสี่สิบปี หัวเราะทีหลังดังกว่าครับ"
>
> (***Le Neveu de Rameau,*** หน้า 192)